

vorm van prefinanciering dient onderzocht te worden.

5. CONTACT MET JUSTITIE

De grootste moeilijkheid en lacune de voorgaande jaren was ongetwijfeld het gebrek aan communicatie met het Ministerie van Justitie. Omtrent talrijke praktische problemen, zich opdringende wetswijzigingen of interpretatiemoeilijkheden kon geen contactpersoon gevonden worden.

6. SAMENSTELLING EN BEVOEGDHEID COMMISSIE JURIDISCHE BIJSTAND

De verdienste van de instelling van de commissie van juridische bijstand is ongetwijfeld het in contact brengen van de diverse rechtshulpverleners.

Omtrent de bevoegdheid kan men zich vragen stellen gezien de samenstelling van de commissie voor juridische bijstand.

De eerste bevoegdheid van de commissie voor juridische bijstand is de organisatie van de zittingen voor juridische eerstelijnsbijstand van advocaten. Tot heden betreft het bijvoorbeeld in het Antwerpse de bestaande initiatieven die verder worden uitgebouwd (sprekuren gerechtsgebouw, justitiehuis, advocatentelefoon, jeugdpermanentie). De organisatie en de vergoeding van de advocaten wordt besproken in de commissie.

Een tweede taak van de commissie conform het Gerechtelijk Wetboek is het overleg en de coördinatie tussen de organisaties voor juridische bijstand.

Dit geeft zeker theoretisch aanleiding tot ongelijkheid en onbegrip tussen de advocaten en niet-advocaten, deelnemers van de commissie voor juridische bijstand. Vertegenwoordigers van O.C.M.W.'s en erkende organisaties hebben derhalve inspraak in de manier waarop de zittingen voor juridische eerstelijnsbijstand van advocaten worden georganiseerd en vergoed. Advocaten hebben nochtans geen inspraak in de wijze waarop de zittingen van O.C.M.W.'s en andere organisaties georganiseerd zijn. Dit laatste maakt ook overleg en coördinatie (tweede taak) moeilijk voor de commissie voor juridische bijstand.

Waar het ongetwijfeld een zeer goede bedoeling moet geweest zijn om met de Commissie voor juridische bijstand de globale rechtshulp te coördineren en te organiseren, faalt deze bedoeling ongetwijfeld door de interpretatie dat de Wet op de juridische bijstand enkel op advocaten van toepassing is.

7. BESLUIT

De globale beoordeling van de Wet op de juridische bijstand en de uitvoerings-K.B.'s is positief. Nog grotere verbetering in het werkveld zou bereikt kunnen worden door een verdere goede organisatie en uitbouw door de diverse actoren en communicatie met het Ministerie van Justitie.

LUC DE SOMER,
Advocaat Balie Antwerpen

4. 'Evaluatie twee jaar Wet betreffende de juridische bijstand'

Na een woordje uitleg over de V.Z.W. Recht-Op, verduidelijk ik in m'n bijdrage de beweegredenen van deze organisatie om een jaar lang te werken aan het thema "toegankelijkheid van eerstelijnsrechtshulp". Daarna ga ik kort in op de heel eigen beleving van armen met het gerecht en justitie in het algemeen. In het derde onderdeel overloop ik de belangrijkste resultaten van een evaluatie van de Wet juridische bijstand door Recht-Op. De resultaten zijn beleidsaanbevelingen die een bijdrage kunnen zijn tot rechtshulp die overzichtelijk, klantvriendelijk en laagdrempelig is. En om te eindigen stel ik drie vragen aan dhr. VAN BAEVEGHEM. Vragen die ik ook stelde tijdens onze persconferentie einde juni 2001 maar waar we tot nu toe geen reactie op kregen.

Vooreerst situeer ik dus kort de V.Z.W. Recht-Op. Recht-Op is erkend als vereniging waar armen het woord nemen. In opvolging van het Algemeen verslag over de armoede brengen we armen samen in groep om te werken aan structurele veranderingen over zaken die hun leven bemoeilijken. We formuleren beleidsvoorstellen, treden in dialoog met diensten en de overheid. We voeren sensibiliseringsacties en geven vorming.

We vinden het belangrijk om bij dit alles armen zélf te betrekken. Zij zijn het immers die, vanuit hun ervaringen vaak het best de pijnpunten kunnen aanwijzen en dikwijls verrassend adequaat de meest passende veranderingsvoorstellen kunnen formuleren.

In mei 2000 koos de groep van Recht-Op – die een 15-tal mensen telt die armoede dagelijks ervaren – ervoor te werken aan het thema "toegankelijkheid van rechtshulp". Ze werkten een jaar lang en tijdens twintig bijeenkomsten aan dit thema. De motivatie om te starten met dit thema kwam voort uit de ervaring van de groepsleden dat ze heel dikwijls niet weten waar

ze terecht kunnen met vragen over hun rechten en plichten. Een tussentijds resultaat van dit jaar groepswork is het dossier "Justitiehuisen: luchtkastelen? Mensen in armoede vragen toegankelijker rechtshulp". Naast aandacht voor de specifieke beleving van armen met het gerecht en concrete methodische tips voor rechtshulpverleners, vindt u in dit dossier de neerslag van een evaluatie van de Wet op de juridische bijstand.

Maar eerst focus ik, zoals gezegd, op de beleving van armen met het gerecht en justitie in het algemeen. De overwegend negatieve ervaringen van armen met het gerecht hebben namelijk belangrijke gevolgen voor de wenselijke organisatie en methodische keuzes bij het aanbieden van rechtshulp.

"Kriebels, angst, stom groot gebouw, onduidelijkheid, beoordeling, onmacht, gerechtigheid, veel geld, het niet kunnen uitleggen, onbekend, spanningen en stress, jeugdrechter, slechte ervaring, gevangenis, geroddel, daar wil ik niet binnenvallen, je voelt je crimineel, problemen worden niet opgelost, gemakkelijk dat de advocaat alles regelt en geldbank." Dit is het resultaat van een brainstormsessie tijdens de eerste groepsbijeenkomst over het thema toegankelijkheid van eerstelijnsrechtshulp. Het vertrekpunt van de brainstormsessie waren de woorden: gerecht, advocaat, justitie en vonnis. De frustratie en kwaadheid kwamen zó naar boven tijdens de brainstormsessie. Niet verwonderlijk wetende dat één van de conclusies uit de groeps gesprekken is dat mensen in armoede meer gedwongen in contact komen met het gerecht dan dat ze vrijwillig rechtshulp zoeken.

Afbetalingsproblemen, plaatsing van kinderen en problemen met de huishuur zijn zowat de meest voorkomende zaken waarbij de groepsleden vooral op hun plichten gewezen worden. Stuk voor stuk pijnlijke aangelegenheden die (al dan niet via gerechtelijke uitspraken) heel ingrijpende gevolgen kunnen hebben of vaak gewoon hebben. Armen zien het recht dan ook niet als een instrument om uit de problemen te geraken maar eerder net het tegenovergestelde. In aanraking komen met het gerecht betekent een hoop miserie erbij. Het feit dat vele wettelijke regelingen niet afgestemd zijn op de complexiteit van armoedesituaties is daar niet vreemd aan. Gevolg daarvan is dat armen (wellicht onbedoeld) hun rechten soms niet verkrijgen of aan de kant geschoven worden.

Samenvattend kunnen we stellen dat armen het gerecht ervaren als een instelling die macht uitoefent, dwingend tussenkomt in hun leefomstandigheden, dreigt met beslag, plaatsing of straf. Armen denken vaak dat ze geen rechten hebben. Ze ervaren het gerecht allesbehalve als

een instelling die rechtvaardig werkt of rechtvaardigheid nastreeft.

Indien beleidsmakers van deze beleving weinig of geen weet hebben, zijn vele goedbedoelde maatregelen m.b.t. de hervorming van de eerstelijnsrechtshulp jammer genoeg vaak dweilen met de kraan open. Een eenvoudig voorbeeld: toen voor het eerst tijdens de groepsbijeenkomsten het woord "justitiehuis" gezegd werd, was de eerste reactie van enkele groepsleden: "Dat is toch niet dat gebouw op de Leien, hé? Want daar wil ik niets mee te maken hebben" (voor niet-Antwerpenaren: d.i. het gerechtshof in Antwerpen). Alleen al het woord "justitie"-huis blijkt genoeg reden om te twifelen aan het feit of ze daar zullen binnengaan. Laat staan daadwerkelijk geholpen worden ...

De zwakke rechtspositie van armen op tal van domeinen wordt meer onderkend. De aandacht binnen de gerechtelijke wereld voor de problemen van rechtstoegankelijkheid en rechtshulp groeit. Dat is verheugend. Maar ondanks deze verhoogde aandacht, is de stem van de rechtzoekende zélf slechts sporadisch te horen in onderzoeken over dit thema. Daarom wil ik graag dhr. Steven GIBENS en dhr. CUYPERS bedanken omdat zij ons hier wél de kans geven onze kijk op de zaak toe te lichten.

En daarmee ben ik bij de evaluatie van de Wet op de juridische bijstand gekomen. Ook tijdens de hervorming van de juridische bijstand is er namelijk te weinig stilgestaan bij wat nu precies de drempels en vragen van de gebruikers zélf zijn. De inspraak en participatie van de kansarme burger was bij de opmaak van de Wet op de juridisch bijstand ver zoek. Nochtans is in dat kader meer overleg en debat tussen armen, de verschillende actoren binnen de rechtshulp en het beleid wenselijk. Mensen in armoede zijn niet alleen vragende partij, maar evengoed actieve, opbouwende gesprekspartners. Ik overloop enkele beleidsaanbevelingen zoals ze in het dossier geformuleerd staan. In de Wet op de juridische bijstand wordt de rechtshulp niet expliciet losgekoppeld van de dwingende, controlerende kant van de rechtspraak. Zo bevindt het Bureau voor Juridische Bijstand zich in Antwerpen bijvoorbeeld in het gerechtshof zelf. Daar naartoe moeten gaan voor bijvoorbeeld een aanvraag *pro deo*-advocaat, is voor sommigen voldoende reden om het op te geven en de zaak te laten voor wat ze is. Het kan met andere woorden niet genoeg benadrukt worden dat, om duidelijkheid te scheppen en drempels naar beneden te halen, de juridische bijstand en rechtshulp in locatie, personeel en methodiek apart dienen te werken van de rest van justitie.

Een tweede aanbeveling vloeit voort uit de vraag naar klare en duidelijke informatie over de sector van de “sociale rechtshulp” bij mensen die in armoede leven. Velen hebben namelijk angst om met een hulpvraag op een verkeerde dienst terecht te komen. Om het met de woorden van een groepslid te zeggen: “Al die diensten waar ge met vragen kunt komen over rechten en plichten; ’t is een soep met ballekes waar ge van het kaske naar de muur gezonden wordt.” Het feit dat de openingsuren, de kostprijs, het aanbod, de specialisatie, de bereikbaarheid en het gericht zijn op specifieke bevolkingsgroepen van elke rechtshulporganisatie verschillen, maakt het er niet eenvoudiger op voor de kansarme rechtzoekende. Het brede aanbod is voor armen (én vele modale burgers) totaal ondoorzichtig. Samengevat is de rechtshulp in het algemeen veeleer aanbodgericht dan vraaggericht. Er is een structureel gebrek aan visievorming over hoe rechtshulp georganiseerd moet worden. Het onoverzichtelijke landschap van de rechtshulp is er sinds de Wet op de juridische bijstand spijtig genoeg niet overzichtelijker op geworden. Een veralgemeende, eenduidige eerstelijns-hulp blijft tot op heden ontbreken. De wet zou een middel kunnen geweest zijn of beter “kunnen worden” om de chaos van diensten en organisaties die op één of andere manier rechtshulp aanbieden, in wat duidelijker banen te leiden.

De groep van Recht-Op en alle organisaties die hun dossier onderschrijven, vragen dat de sector zich als volgt herorganiseert: er zou één soort organisatie moeten komen, met één duidelijke naam (b.v. dienst voor rechtshulp) waar je met al je vragen over eender welke rechten en plichten terecht kan of correct doorverwezen wordt naar een meer gespecialiseerde dienst. De groepsleden kiezen m.a.w. voor een wijkgebonden één-loket-systeem. In plaats van een evaluatie van de Wet betreffende de juridische bijstand dringt zich dus veeleer een grondige evaluatie van de rechtshulp in zijn geheel op!

Om rechtshulp op zo’n manier aan te bieden dat armen zich daadwerkelijk geholpen voelen, moet de rechtshulpverlener naast juridische, ook over heel wat specifieke agogische vaardigheden én over basiskennis m.b.t. armoede beschikken. Daarom is een nauwere samenwerking tussen juristen/advocaten en welzijnswerkers meer dan wenselijk. Recht-Op doet een appèl aan de advocatuur om de specifieke deskundigheid van het welzijnswerk meer te erkennen. De juridische kennis en vaardigheden waar juristen dan weer grondiger in geschoold zijn, zijn evengoed een broodnodige aanvulling op de agogische deskundigheden van welzijnswerkers. De Wet

op de juridische bijstand stuurt te weinig aan op meer samenwerking. Integendeel, bij lezing van de wet krijgen we de indruk dat de advocatuur terug meer als spil van de eerstelijnsrechtshulp wordt gezien. De wetgever moet dus meer impulsen geven voor een evenwichtige samenwerking. Er zouden daartoe formele overlegorganen opgericht kunnen worden waar concrete samenwerkingsakkoorden uitgewerkt worden.

Vooraleer kansarmen effectief vrijwillig een beroep gaan doen op diensten die rechtshulp bieden, is een minimum aan vertrouwensband noodzakelijk. Om een vertrouwensband op te kunnen bouwen met kansarme rechtzoekenden, is een integrale aanpak en kijk aangewezen. Armen verwachten vooreerst erkenning, dat er (liefst door één vaste hulpverlener) geluisterd wordt naar hun verhaal. Stilstaan bij eventuele emoties en mogelijke linken tussen het gestelde probleem en andere levensdomeinen vraagt veel tijd en zoals gezegd specifieke agogische vaardigheden. Indien de juridische eerstelijnsbijstand zich beperkt tot de opsomming van activiteiten zoals gedefinieerd in de wet, is de kans groot dat kansarmen er slechts eenmalig een beroep op zullen doen. De eerstelijnsbijstand mag niet gereduceerd worden tot een vluchtig eerste contact dat meestal eindigt in een doorverwijzing naar tweedelijnsbijstand, waar de hoofdrol gespeeld wordt door de advocatuur. Als de Wet op de juridische bijstand een cliënt-georiënteerde dienstverlening wil stimuleren, dringt een verbreding van de definitie van rechtshulp op de eerste lijn zich op. De bijstand moet verbreed worden met praktische service zoals: samen formulieren invullen, samen brieven schrijven of personen contacteren, bemiddelen, onderhandelen en het regelen van de toegang tot procesbijstand. Deze service moet verleend kunnen worden met het oog op het vermijden van problemen en de daaruit voortvloeiende processen.

We vragen geen aparte “centra rechtshulp voor armen”. Zo’n maatregelen worden dikwijls als betuttelend ervaren en versterken het stigma. Wat wel een vereiste is om armen over de vloer te krijgen en te blijven krijgen, is een specifieke methodische aanpak die rekening houdt met hun gemiste kansen. Bij de verdere uitbouw van de regelgeving m.b.t. juridische bijstand dient er dus aandacht uit te gaan naar het formuleren van impulsen tot vorming over en dialoog met armen zodat rechtshulpverleners kansen krijgen en aangezet worden om hun kennis over armoede en methodiek te verrijken.

Indien de wetgever de eerstelijnsbijstand in justitiehuizen *au sérieux* neemt, moet hij daarvoor voldoende middelen voorzien. De verwachtingen die voortvloeien uit de opdrachten

geformuleerd in het koninklijk besluit kunnen anders, met de beste wil van de wereld, niet in gelost worden.

Voor verdere duiding van deze en andere aanbevelingen verwijs ik naar het dossier.

En om te eindigen het volgende: mee onder druk van Minister VANDE LANOTTE, als coördinerend minister voor armoedebestrijding, werden enkele groepsleden op 11 juni 2001 op het kabinet van de Minister van Justitie ontvangen. Daar stelden we ons werk voor en stelden we enkele vragen. Er werden ons vanuit het kabinet tegen september teksten beloofd waarin de toekomstige wijzigingen van de wet opgesomd zouden staan. Op deze teksten zouden we dan commentaar kunnen geven. We wachten ondertussen nog steeds op de teksten ...

Op onze persconferentie van 21 juni 2001 dan, kon spijtig genoeg niemand aanwezig zijn van het kabinet VERWILGHEN. Daarom stuurden we achteraf (en vooraf) de volgende drie vragen op die we tijdens de persconferentie formuleerden:

1. op welke manier kunnen we als vereniging waar armen het woord nemen, verder betrokken worden bij de hervorming van de Wet op de juridische bijstand? Welke garanties krijgen we dat er een rechtstreekse dialoog zal plaatsvinden en dat er effectief rekening gehouden zal worden met de voorstellen;
2. welke prioriteit verleent het beleid aan eerstelijnsrechtshulp en hoeveel middelen staan daar tegenover;
3. welke impulsen en stimulansen zal het beleid geven zodat er meer aandacht komt voor de methodische aanpak binnen rechtshulporganisaties?

Je voelt het al aankomen: ook hier wachten we nog steeds op antwoorden ...

VOOR RECENSIE AANGEBODEN BOEKEN

- MERCKX, D., *Cryptografie en rechtshandhaving*, Antwerpen, Kluwer, 2001, 284 p.
- Commissie Burger, recht en samenleving, *Het recht van de mensen*, K. Bouwrijnstichting, Brussel, 2001, 177 p.
- VERMEULEN, G., VANDER BEKEN, T., DE BUSSEER, E., VAN DEN WYNGAERT, C., STESSSENS, G., MASSET, A. en MEUNIER, CH., *Een nieuwe Belgische wetgeving inzake internationale rechtshulp in strafzaken*, Maklu, Antwerpen, 2002, 421 p.

Ik besluit: de Wet betreffende de juridische bijstand en de komst van de justitiehuiszaken (tot nu toe) geen wezenlijke verbetering van de rechtshulp ten aanzien van zwakkere groepen. De beleidsaanbevelingen in het dossier “Justitiehuiszaken: luchtkastelen? Mensen in armoede vragen toegankelijker rechtshulp” zijn alvast aanzetten om er, in dialoog met armen zelf, blijvend werk van te maken. Want als een organisatie toegankelijk is voor de meest kwetsbare groepen uit de samenleving, kan je ervan op aan dat ze ook open staat voor anderen. Werk maken van het dichten van de kloof tussen justitie en armen is daarmee gelijk aan minder afstand tussen justitie en burger. En was dat, voorzover ik me kan herinneren, niet één van de prioritaire doelstellingen?

Marnic CLARYS
Voormalig medewerker
V.Z.W. Recht-Op,
thans praktijklector
KdG-Hogeschool Antwerpen

P.S.: Het dossier “Justitiehuiszaken: luchtkastelen? Mensen in armoede vragen toegankelijker rechtshulp” kan op onderstaand adres verkregen worden.

Kostprijs: € 4,96

*Recht-Op V.Z.W.
Lange Lobroekstraat 34
2060 Antwerpen
tel.: 03-217 43 70
fax: 03-217 43 79
e-mail: rechttop.dam@yucum.be*